

JIHOVÝCHODNÍ ASIE NA PŘELOMU PANDEMIE

SOUTHEAST ASIA AT THE TURN OF THE COVID PANDEMIC

Mgr. Michal Schwarz, Ph.D.¹⁺², Nguyen Thi My Dieu, M.A.¹⁺²

Seminář vietnamských studií (FF MU)¹ & Katedra veřejné ekonomie (ESF MU)²

Jaselská 18¹ & Lipová 41a², 602 00 Brno

e-mail: schwarz@phil.muni.cz, dieu.nguyen@mail.muni.cz

Klíčová slova:

ASEAN, Vietnam, ekonomika, vývoj, rizika, analýza

Keywords:

ASEAN, Vietnam, economy, development, risks, analysis

Abstrakt:

Příspěvek představuje vývoj v investičně zajímavé jihovýchodní Asii formou recenze monografie Riccardi, Lorenzo & Riccardi Giorgio. 2020. *Invest in ASEAN. Countries Analysis and Treaties*. Singapore: Springer Nature. Recenzovaná kniha se zaměřuje na ekonomický vývoj a hospodářské nastavení zemí ASEANu v době publikace, tj. před příchodem pandemie koronaviru, a uvádí také všechny důležité smlouvy tohoto regionálního sdružení. My vedle komentáře nastiňujeme i další vývoj v jednotlivých zemích a zmiňujeme některé důsledky epidemie. Připomeňme, že v regionu bývalých koloniálních držav je pandemie koronaviru z roku 2019/2020 již třetí globální postih po asijské ekonomické krizi z let 1997-1998 a globální finanční krizi roku 2008.

Abstract:

This paper describes the development in Southeast Asia – a highly attractive area for foreign direct investment (FDI). The text is basically a review or comment to the monograph Riccardi, Lorenzo & Riccardi Giorgio. 2020. *Invest in ASEAN. Countries Analysis and Treaties*. Singapore: Springer Nature. The reviewed book focuses on the economic situation in the region and at the time of publication, i.e. before the arrival of the COVID pandemic, and the main ASEAN agreements are also included. Here, the individual countries are described and commented on, and the impact of the pandemic COVID is mentioned. It is worth noting that COVID-19 is a third serious challenge in this part of the world after the impact of the Asian financial crisis (1997/1998) and the global financial crisis from 2008.

1. Přehled publikace

Recenzovanou monografii napsali autoři působící v Číně v Šanghaji. Kniha se dělí na dvě hlavní části: profily jednotlivých zemí a hlavní smlouvy. Profily obsahují vždy 1) úvod do dané země, 2) představení ekonomiky, 3) hlavní investiční oblasti, 4) finance a systém daní, 5) vyhodnocení rizik. Takto jsou shrnuty Brunej, Kambodža, Indonésie, Laos, Malajsie, Myanmar, Filipíny, Singapur, Thajsko a Vietnam. Připojeny jsou i Papua Nová Guinea a Východní Timor. Ty mají v ASEANu status pozorovatelů a čekatelů na členství. V jejich případě je specifické členění na 1) úvod do dané země, 2) přehled ekonomiky a 3) investičních oblastí. Ostatních témat se však autoři dotýkají také, i když nejsou v oficiálním členění.

V druhé části jsou zahrnuty nejdůležitější smlouvy. Konkrétně Smlouva o přátelství a spolupráci v jihovýchodní Asii, Základní dohoda o průmyslových projektech v ASEANu, Celní dohoda, Dohoda o přeshraničním znečištění kouřem (kvůli častým požárům pralesů zejména v Indonésii), Protokol o sjednocení terminologie poplatků, Dohoda o založení rozvojového fondu zemí ASEANu, Dohoda o obchodu se zbožím, Dohoda o ropné bezpečnosti, Multilaterální dohoda o službách ve vzdušném prostoru, Rámcová dohoda o mezistátní dopravě, Dohoda o pohybu osob místního původu.

Kniha dobře plní roli praktické příručky, která musí pro takto pestrý region představit hlavní rozdíly. Země ASEANu totiž mají velmi různé struktury veřejné správy a rozmanité politické systémy: Singapur má z části britský systém správy, Filipíny systém blízký USA, Vietnam se nejvíce blíží čínskému systému, Myanmar a Thajsko mají synkretické kultury mnohačetných národů, Malajsie s Indonésií si nesou dědictví sultanátů a Brunej je stále sultanát. Některé země jsou velmi křehké a teprve vyšly z čerstvých konfliktů (Východní Timor) nebo jsou stále zasaženy konfliktem (Barma) či dřívějšími konflikty (celá Indočína). Naopak jiné země dosáhly vysokého stadia rozvoje (Singapur) či relativně dobré životní úrovně (Malajsie, Brunej). Přes výrazné odlišnosti se ve všech řeší stejné problémy přijetí a ošetření přítomnosti zahraničních investorů ve státním sektoru na pozadí globálnějších krizí. S ohledem na nejlepší obeznámenost začínáme přehled Vietnamem a dále pokračujeme od nejrozvinutějších zemí, tedy od Singapuru.

2. Vývoj v jednotlivých zemích

2.1. Ve Vietnamu se dodnes z více důvodů (Schwarz & Srba, 2016) udržel systém jedné politické strany inspirovaný centralizovanou hierarchií sovětského a čínského typu (Hansen et al., 2020). Stát se od osmdesátých let orientuje na dílčí reformy, které nemají narušit kontrolní vliv politických institucí. Autoři (Riccardi & Riccardi, 2020: 184) pochybují, že by změny jednotlivých sjezdů přinášely systémový nárůst svobody, nicméně paušálně to neplatí a záleží na individuálním postavení každého jednotlivce, dobrých konexích a respektování nepsaných pravidel. V současnosti se zvyšuje adaptace Vietnamu na nové podmínky, mladá populace se více otevírá a větší globální otevřenost se týká i představitelů státu. Jde o pragmatickou otevřenost, kdy i strana a její členové neustále hledají a posouvají rovnováhu mezi osobním prospěchem a prospěchem celku. Ekonomická politika země se postupně mění z centrálního plánování a státních monopolů na ekonomiku se smíšeným modelem vlastníků z 1) veřejného i 2) soukromého sektoru a 3) zahraničních investorů. Zákon o kompetici sice zakazuje zneužívání trhu společnostmi, ale současně zcela nezakazuje monopolistické chování aktérů, kteří jsou na trhu dominantní, byť formálně musí každá plánovaná fúze projít posouzením regulačních orgánů.

Jedna z nejnovějších systémových úprav a změn vlastnické struktury se týká dílčí privatizace státních podniků. Pozitiva přichází pozvolna, ale zjevně vždy díky aspoň jednomu podílu zahraničního vlastníka. To je případ nápojářských koncernů Sabeco, Habeco nebo mlékáren Vinamilk, apod. (Nguyen T. Q., 2021). Pro zahraniční investory se vstup do vietnamských státních podniků usnadnil od roku 2005 díky změnám zákona o podnicích a díky změnám v Investičním zákoně a následně vstupu do WTO v roce 2007. Úprava vztahů Vietnamu s USA nehrála tak velkou roli jak autoři naznačují, daleko větší roli mají místní investoři a nadnárodní instituce. V roce 2020 došlo podpisu dohody o volném obchodu s EU, která pro Vietnam znamená další úpravy norem při adaptaci na zahraniční partnery.

Podle autorů recenzované knihy jsou ve Vietnamu dvě hlavní interní rizika: jednak samotný socialistický systém se stále dominantním centrálním plánováním či kontrolou klíčových sektorů. Druhým rizikem je teprve rané stadium tržní ekonomiky, která zůstává silně zranitelná a tím riziková pro neustálenost procesů a mění se regulační prostředí. Zmíněná nejistota vede i k odlivu mozků. Také korupce zůstává ve Vietnamu jedním z nejvýznamnějších rizik. Pozitivně zde zasáhli japonští investoři, pro které byl raketový růst úplatkářství neudržitelný a museli zavést pravidla proti podvodům. Zde se dokonce uvažovalo o testování proti-úplatkářské legislativy nejprve v přístupnějším Vietnamu a následně o aplikaci v Indonésii a v Uzbekistánu (Riccardi & Riccardi, 2020: 197–198). Nyní ještě dále přetrvávají rizika nepravidelných dodávek kvůli celkově horší infrastruktuře ASEANu. Dopravní spojení dále zhoršila pandemie koronaviru. Nijak nepomáhají ani spory o ostrovy v Jihočínském moři, kde se stále agresivněji prosazuje Čína a na vietnamské pevnině to vyvolává napětí.

Vietnam se navíc v letech 1991–2007 stal po Číně druhou a v jihovýchodní Asii první nejrychleji rostoucí asijskou ekonomikou. Vietnamský růst GDP byl průměrně 7,34 % v letech 2005–2009. V krizovém roce 2008 sice došlo k propadu na úroveň 5,3 %, ale o rok později se růst obnovil. Změnu přinesla až současná pandemie. Aktuální propad růstu HDP na 2,91 % v roce 2020 (Ministry of Planning and Investment, 2020) na jednu stranu příliš nemění potenciál před-covidových podmínek. Na druhou stranu: dopad několika vln epidemie způsobil velký otřes, protože se zastavila výroba. U velké části populace došlo k výpadku příjmů a omezení nákupů. S kontrolou karantény ekonomických centrech velkých měst pomáhala i armáda (Huu Cong, 2021). Proto sice nyní Vietnamu nehrozí přehřátí ekonomiky, jak to mohlo vypadat ještě před covidem (Richardí & Richardí 2020: 195). Rizikem naopak zůstává možnost kolapsu regionálních struktur trhu v jihovýchodní Asii (tzn. global economic failure) a volatilita cen. Jednou z nedostatečně zmiňovaných obětí pandemie je sektor vzdělávání. Chod univerzit ve Vietnamu byl výrazně omezen, protože propad příjmů v mnoha případech neumožňoval platbu školného. Zde se výpadek daný opožděným nástupem absolventů do ekonomického procesu projeví až v dalších letech. Ač se takový vývoj nedá očekávat, posílení role státu v této oblasti a zavedení alespoň základní části bezplatného vzdělání ve vysokém školství by mělo citelný finanční efekt a zabránilo stejné komplikaci při dalších pandemiích.

2.2. Singapur je jedna ze zakladatelských zemí ASEANu, druhý nejrušnější přístav na světě a čtvrté nejvýznamnější centrum mezinárodního obchodu po Londýnu, New Yorku a Tokiu. Má jedny z největších světových rafinérských závodů a zpracovává ropu i pro okolní státy. Díky snazšímu rozvoji infrastruktury malého území navázaného na největší ekonomiky světa je Singapur sídlem organizace APEC a nejvýznamnější místní investor v jihovýchodní Asii. V současnosti má velmi nízkou korupci a nízké daňové zatížení na úrovni 14,2 % HDP. Ač je Singapur hodnocen jako jedna z nejotevřenějších ekonomik na světě, musí regulovat pracovní migraci a najímat jen zahraničních vzdělaných pracovníky.

Z pozitiv/rizik v Singapuru (Riccardi & Riccardi, 2020: 160) převládají silné stránky jako stabilní politické poměry a účinná ekonomická politika, vyšší příjmy vázané na centrum místního i globálního obchodu, silný bankovní sektor, dlouhodobá důvěra ze strany zahraničních partnerů, otevřenost ekonomiky a dlouhodobé vytváření přebytečného rozpočtu, silné rezervy v zahraničních měnách a nízký veřejný dluh. Ke slabším stránkám patří silná závislost na exportu, nedostatek vzdělaných pracovníků. Ten je důsledkem masivní kontroly, která sice byla s uniformním vzděláním a moderními reformami v letech 1960-1985 za růstem životního standardu na čtyřnásobek (Aldcroft, 2016: 169), ovšem za cenu omezení intelektuálního podhoubí a související kreativity (Trocki, 2006). Dalším místním problémem

je omezení ekonomického růstu dané ekonomicky slabšími okolními státy a vysoký podíl starých lidí v populaci. I vzhledem k tomu se Singapur pozoruhodně dobře vypořádal s pandemií – přísná karanténa a technologicky efektivní trasování omezily trvání lockdownu a s covidem zemřelo pouhých 60 lidí.

2.3. Brunej má jako Singapur bohaté příjmy z ropy a lepší infrastrukturu. Díky financování testovacích a školících center je Brunej v jihovýchodní Asii klíčovým hráčem v servisu muslimských certifikací rituální čistoty (*halal*) pro potravinářský průmysl, které poskytuje i ostatním zemím, protože hlavní *halal* produkce je v Singapuru a Malajsii (Fischer, 2018). Politickým uspořádáním je Brunej dědičný sultanát, který nemá formální demokratické instituce. Země získala nezávislost na Velké Británii až v roce 1984 – důvodem byly nadstandardní vztahy britské vlády k brunejské aristokracii. Legislativa vzhledem k historickému vývoji kombinuje britské a islámské právo. V zemi proto sice nejsou obvyklé politické instituce a obyvatelstvo nemá nástroje politického tlaku zezdola. Situace ale není nepříznivá a ani nemůže způsobit ekonomický kolaps, jak by se mohlo z reportu (Riccardi & Riccardi, 2020: 17 – u autorů je zřetelný velký odstup k politickému systému Bruneje) zdát, protože sultanát hradí mimořádné množství veřejných výdajů, nevybírá osobní daně a hradí lékařskou péči včetně velkých investic do vzdělávání a podpory žáků i ze vzdálených oblastí. Hlavní riziko je v závislosti na ropě a zemním plynu, protože kolísání ceny ropy může citelně ovlivnit příjmy rozpočtu a finanční rezervy. Možný nepříznivý finanční vývoj vidí autoři jako naději pro demokratizační změny, nicméně v praxi nemusí být taková změna v zemi žádána. V Bruneji totiž nejsou zavedeny osobní daně – jen daně ze společností s ročním ziskem nad 1 milion brunejských dolarů na úrovni kolem 19 %. Pro hospodářskou udržitelnost je pro Brunej klíčový rozvoj jiných průmyslových sektorů – ne jen toho ropného, protože podle některých odhadů budou současná ložiska stačit jen na 20 až 30 let těžby. Více lze očekávat od růstu turismu po odeznění pandemie. S ní se země vypořádala dobře i díky dostatku veřejných prostředků a krátkodobému uzavření mešit. Úmrtnost s covidem (27) v přepočtu na obyvatele odpovídala Singapuru a karanténní opatření při první vlně mohla být zcela uvolněna na konci května 2020 (Ministry of Finance and Economy, 2020).

2.4. Malajsie byla ušetřena válek a stabilní růst do krize let 1997–1998 vytvořil základ, který ji zabezpečil před poklesem. Země však nebyla příliš úspěšná v diverzifikaci ekonomiky. Sousední země jsou navíc úspěšnější v kompetici v elektronice: základním východisku vyššího příjmu. Omezením je též nižší produktivita práce, výzkumu a vývoje. Velký podíl exportu na HDP (70 %) vystavuje ekonomiku šokovým změnám jako za krize roku 2009 nebo manipulaci poptávky ze strany ČLR, se kterou má Malajsie spor o ostrovy v Jihočínském moři. Ještě před příchodem koronaviru se měly snižovat investice ve veřejném sektoru a důvěra v zemi snižují nejen zhoršené ekonomické podmínky, ale i vnitrostátní kritika po nehodě letounu MH370. Složitější průběh pandemie a aktuální nárůst případů vedl v roce 2020 k politické krizi a nakonec v srpnu 2021 k rezignaci vlády. Ekonomický propad je pro Malajsii a celou jihovýchodní Asii nejhorší od Asijské finanční krize (Shukry, 2021).

K pozitivům Malajsie patří střednědobý výhled růstu protože některé infrastrukturní projekty nelze odložit. Vůči cizincům je investiční klima stále atraktivní a země má příznivý demografický profil mladé populace, byť klesá porodnost a obyvatelstvo je zadlužené. Pro zahraniční investory je prostředí stabilní s dobrou vymahatelností práva. Centrální banka má dobře diverzifikované portfolio v zahraničních měnách, které dvakrát převyšuje krátkodobé půjčky. Rizika Malajsie jsou proto díky otevřenosti a makroekonomické stabilitě jedna z nejmenších v Asii, protože země má nízký zahraniční dluh. Jednou z vnějších hrozeb jsou etnické tenze mezi Malajci a Číňany. Drobné negativum je spojeno s růstem, který snižuje

chudobu za cenu zvyšování nerovnosti. Stabilizujícím faktorem je působení islámských bank s etickými principy zaměřenými proti lichvě. Díky 15 islámským bankám (3 jsou ze středního východu) je Malajsie v regionu čistý půjčovatel peněz (Riccardi & Riccardi, 2020: 83–99).

2.5. Indonésie je čtvrtá nejlidnatější země světa a největší ekonomika jihovýchodní Asie, která se brzy stane zemí se střední úrovní příjmů. Jako člen skupiny zemí G20 má rychlý ekonomický růst. Od roku 2000 do roku 2016 vzrostlo HDP na hlavu z 857 na 3603 USD (Riccardi & Riccardi, 2020: 58). Po krizi let 1997–1998 Indonésie rychle rostla a nyní je po ČLR, Japonsku a Jižní Koreji čtvrtou největší východoasijskou ekonomikou a dle PPP patnáctou největší ekonomikou světa. Zatímco se v poslední době příliš rozrůznily země “BRIC” pro velký útlum v Rusku, Brazílii a zpomalení v Číně, Indonésie je řazena do nové skupiny MINT s Mexikem, Nigérií a Tureckem. Indonésie však má i řadu negativ jako vysokou nezaměstnanost, kdy se zemědělství podílí na 14 % HDP (2015) a zaměstnává 39 % pracovních sil. Průmysl (nejsilnější textilní) tvoří 41 % HDP se 13 % zaměstnanců. Nejprospěšnější služby mají zbývajících 45 % HDP a 48 % pracovních sil. Indonésie má prezidentský systém a správa kombinuje prvky zvykového práva a římského práva v holandské verzi: z evropských zemí je historicky vázána na Nizozemsko. Hlavní problém zahraničních investic je v šedých nákladech i na úrovni 60 %. Nevstřícnou byrokracií doplňuje vysoká korupce, protekcionismus a špatná správa rozpočtu, která investory odrazuje.

Ekonomické otřesy se Indonésie dotýkaly méně protože ještě nebyla tolik propojená a teprve zavádí standardy makroekonomické stability od tvorby fiskálních rezerv po investice do prioritních oblastí infrastruktury, vzdělávání, zdraví a redukce chudoby (Riccardi & Riccardi, 2020: 46–59). Velká rozloha, roztržštěnost na třinácti tisících obývaných ostrovech (Forbes, 2014: 2–8) a postkoloniální slabost správy Indonésie jsou důvodem nejvíce nepříznivého vývoje pandemie v jihovýchodní Asii. Země zaznamenala přes 4 miliony případů a více než 140 tisíc úmrtí. Celkový impakt rozdílný pro jednotlivé ostrovy ale bude možné efektivně vyhodnotit až s větším časovým odstupem.

2.6. Filipíny jsou v ASEANu od roku 2015 s adaptací na jednotný trh. Země je nezávislá od roku 1946 a s první demokratickou vládou od roku 1972. Díky HDP na hlavu 2450 USD jsou Filipíny rozvojovou ekonomikou se středními příjmy. Země je hodnocena jako emergentní trh, má strategickou polohu v mezinárodní dopravě a dle Goldman Sachs je jedna z Next Eleven economies. Zahraniční investoři mj. oceňují: zóny volného obchodu, úlevy z daní, flexibilní outsourcing, právo repatriovat vybavení při likvidaci investice, právo užívat výnosy, právo užít náklady na pokrytí dalších zahraničních půjček a nákladů spojených s technologickými kontrakty (Riccardi & Riccardi, 2020: 123–129). Zákon umožňuje vytvářet zahraničním nadnárodním investorům i regionální hub pro více zemí, to přináší nižší náklady i na mzdy vzhledem k výhodám lokální vzdělané populace s angličtinou. Všechny tyto výhody využily k expanzi společnosti Toyota, Intel and IBM. Filipíny jsou investičně zajímavé, ale jinak je to stále problémová země. Jako strategický zahraniční investor se nyní profiluje Velká Británie v PPP projektech se zaměřením na energetiku, elektrické stroje a farmaceutický průmysl. Země má nízkou inflaci a stabilní měnu, odpovídající monetární a fiskální politiku. Ty však sráží negativa: kontroverzní válka proti drogám je silně kritizována za porušování lidských práv – za Duterteho administrativy došlo ke zhoršení. Nově však již jsou umožněny omezené veřejné protesty (Nem Singh et al., 2018). Na ostrově Mindanao se zastoupením islámu propukl separatismus a na venkově roste obliba komunismu.

Ohledně politických rizik na Filipínách přetrvává: 1. Korupce ve státních agenturách, 2. netransparentní správa, 3. regulátoři a agentury jsou propojeni s trhem (capture theory), 4.

snadno manipulovatelné volby, 5. přetrvávání nešvarů v tradiční politice, 6. vnitřní ozbrojený konflikt, 7. zhoršení stavu lidských práv, vraždy novinářů a levicových aktivistů, 8. politická apatie obyvatel. Rizikem jsou též nerovnosti v příjmech, závislost na exportu elektroniky, turismu a slabé obchodní prostředí: dle Světové banky (124. ze 190 zemí) včetně špatné ochrany minoritních investorů (Riccardi & Riccardi, 2020: 137–139). Filipíny patří v pandemii k zemím, které jsou s 36 tisíci úmrtími více postižené, na druhou stranu v zemi nedošlo k politické krizi – jen celostátní volby jsou z roku 2020¹ odloženy na 2022.

2.7. Thajsko bylo ušetřeno přímé kolonizace a je tím nejrozvinutější na Indočínském poloostrově. Roste však nerovnost a na venkově žijí dvě třetiny populace. Současná politická rizika v zemi se vážou na hlubší konflikt mezi příznivci monarchie a vojenskou juntou, která držela moc v letech 2014–2017. Přes politický konflikt (poškodil zahraniční investice) měla země relativně stabilní ekonomiku díky dlouhodobé diverzifikaci, dobré infrastruktury a multilaterálním obchodním vztahům. Země má ale větší zadlužení domácností a podobně jako v Jižní Koreji finanční propojení mezi konglomeráty. Po válkách v Indočíně se v Thajsku výrazně zvýšily příjmy a do krize let 1997–1998 rostla ekonomika ročně o 7,5 %, v letech 1999–2005 pak zpomalila na 5 %. Dle Světové banky je ekonomický rozvoj Thajska makroekonomicky stabilní, dochází ale k neuváženým a špatně řízeným intervencím, i když je Thajsko ve fiskální a měnové politice tradičně konzervativní (Riccardi & Riccardi, 2020: 167–168). Pandemie koronaviru nepřímě poškodila reputaci krále, který se i s harémem uchýlil do Švýcarska. Na počet případů se situace nevyvíjela tak špatně jako později ve Vietnamu a v Indonésii, na druhou stranu zásadnější je ekonomický dopad přijatých opatření – Thajsko jako jedna mála zemí, která se rozvíjela i během konfliktů v Indočíně, nyní čelí jako jedna z mála v jihovýchodní Asii výrazné ekonomické recesi a dochází k vyrovnávání s Vietnamem,² který byl před válkami na stejné ekonomické úrovni jako Thajsko.

2.8. Sousední Kambodža patří k nejslabším v ASEANu a má i vysokou korupci. Formálně zůstává jako konstituční monarchie královstvím se systémem více stran. Král jmenuje předsedu vlády z vítězné politické strany. Ve snaze omezit korupci vláda založila Government–Private Sector Forum, které zástupcům soukromého sektoru umožňuje oslovit vládu a vyjádřit kritiku, ale v praxi k tomu chybí politická vůle. V posledních letech se situace lepší, protože Kambodža nutně potřebuje FDI. Země trpí nedostatkem nadaných pracovních sil, přílišnou byrokracií, špatnou infrastrukturou, vysokou cenou energie. Rizika v Kambodži jsou politického rázu a navazují na brutalitu násilí ve 20. století (Springer, 2015). Kredibilita se snížila po volbách roku 2013, kdy strany dlouho odmítaly uznat výsledky voleb a země upadla do roční paralýzy. Až nový zákon z roku 2015 umožnil obnovení spolupráce obou subjektů. Volby v roce 2018 však byly svévolně opožděny o 5 měsíců a nedůvěru obnovila politická vražda Kem Leye, který kritizoval vládu (Riccardi & Riccardi, 2020: 37). Přes poměrně mírnější zasažení v počtu úmrtí země čelí hlavně ekonomickým důsledkům a výpadkům turismu.

2.9. Laos patří vedle ČLR, Vietnamu a Kuby k zemím s vládou jedné strany a možnou kumulací funkcí: klíčové funkce prezidenta a generálního tajemníka strany v letech 2016–2021 zastával Bounnhang Vorachit. Po vzoru socialistických reforem i Laos začal roku 1986 s decentralizací a podporou soukromých podniků. Změny ale byly málo efektivní a závislost na SSSR se Laosu prodražila. Dlouhodobým problémem je navíc špatná infrastruktura. Ke změnám fiskální a monetární politiky se Laos musel zavázat Světové bance a IMF, které

¹ <https://cnnphilippines.com/news/2020/3/27/comelec-extends-suspension-voter-registration-april-30.html>

² <https://e.vnexpress.net/news/business/data-speaks/vietnam-growth-among-asia-s-highest-despite-covid-19-slump-adb-4079002.html>

podmínily půjčky liberalizací: uvolněním obchodních omezení, privatizací a zavedením FDI. Výsledkem byl s výjimkou krátkého poklesu za krize růst kolem 6 % v letech 1988–2008 a dalších 5 let asi 7 %. Výraznou část růstu lze jistě připsat provázání ekonomiky s Vietnamem a Čínou, které měly ještě výraznější růst. Velké investice jdou nyní do stavby hydroelektráren. Na jejich stavbách se dle dohod z roku 1996 měly podílet asi dvě desítky zahraničních společností. Dvě se dostavěly (Nam Theun-Hinboun, Huey Ho), dalších 10 čeká na finance. Analýzy ale zpochybňují rentabilitu a za financováním nadnárodních institucí je soupeření evropských států a jen malé kompenzace pro ty, kteří jsou výstavbou postiženi (Usher, 1996). Turismus sice roste (z 80 000 na 1,876 milionu zahraničních turistů v 1990 a 2010), tvoří ho však hlavně sousední, ne západní státy. Celkovému profilu Laosu odpovídá zaměstnanost 70 % obyvatel v zemědělství, které tvoří 25 % HDP. Evaluace je však nespolehlivá: Laos nesdílí informace a má nízkou svobodu tisku (Riccardi & Riccardi, 2020: 78). Za velmi malým počtem nakažených a úmrtí (pouhých 16) je v případě Laosu hlavně izolace – nemoc zde byla potvrzena nejpozději z celé jihovýchodní Asie. Po finanční stránce je Laos odkázán na pomoc ostatních zemí.

2.10. Do Myanmaru začaly proudit investice hodnotě 9,4 miliard USD v letech 2015/16, kdy nastaly nejen mírové změny, ale i záplavy. Ve srovnání s vojenským systémem z roku 2010 došlo k zlepšení a zavedení parlamentní demokracie. Myanmar byl též vyjmut ze seznamu nespolupracujících zemí na International Financial Action Task Force's (FATF) listu. Přispěly k tomu lepší kontroly dle pravidel IMF proti praní špinavých peněz. Dočasná pozitivita politického uvolnění vedla k čtyřnásobnému nárůstu FDI z 1,9 na 8,1 miliard USD mezi lety 2011/12-2014/15 a následovalo i otevření prvních zvláštních ekonomických zón Thilawa (Myanmar-Japonsko), Dawei (Italsko-Thajský park průmyslového rozvoje), Kyaukphyu (hlavně čínský CITIC).

Nedávný převrat a velké ztráty na životech však vše zhoršily a dále přetrvává etnický konflikt. Obojí navazuje na dřívější nestabilitu (Myint, 2007). Róhingy vláda neuznala za občany Myanmaru a pro státní občanství museli prokázat pobyt na území státu nejméně 60 let. Vojenské vlády měly vždy výrazný vliv na bezpečnostní otázky a podobně jako v Laosu je i v Myanmaru silný vliv Číny. Laosu se Myanmar podobá velkým počtem lidí zaměstnaných v zemědělství (60 % i v souvislosti se světově významným vývozem rýže), jinak je ekonomika diverzifikovanější díky lepší výrobě, energetice (velké území s horami) a turistickému průmyslu pokud to dovolí politická situace. Rychlý ekonomický růst Barma zaznamenala se zavedením internetu a mobilních telefonů po otevření vnějšímu světu – stala se nejrychleji rostoucím trhem s mobilními telefony na světě. Vývoj pandemie početně obdobný Thajsku však v roce 2020 způsobil rychlý pokles ekonomiky o 5 %, který dále prohloubil letošní státní převrat.

Mezi hlavní problémy však patří nevyvinutá infrastruktura, slabé zákony, nejasná pravidla pro příjem FDI. Je třeba posílit vzdělávání, bezpečnost a politickou stabilitu. Investoři musí podle všeho počítat nejen s mnohaletým procesem změn k lepšímu, ale podle vojenského převratu z roku 2021 i se zvraty, které vše zhorší. Všechna rizika je třeba započítávat do investičních plánů. Hrozba přehřátí ekonomiky, jak ji naznačují autoři (Riccardi & Riccardi, 2020: 118), nejspíš po vojenském puči hrozí méně. Naopak se asi zhorší makroekonomická nerovnováha, poroste inflace, fiskální deficit a vnější dluh. Korupce v Barmě je vysoká pro absenci transparentní regulační politiky. Reforma pravidel pro zahraniční investory v podobě Foreign Investment Law z listopadu 2012 zaručovala: 100% zahraniční vlastnictví společnosti v oblastech mimo zakázané sektory, 5 let daňových prázdnin, možnost pronájmu půdy, repatriace zisku. Investiční zákon z roku 2012 cílil na podporu těžby nerostných surovin,

tvorby nových pracovních míst, rozvoj lidských zdrojů, budování infrastruktury bank a financí, výstavbu cest a dálnic, rozvoj energetiky a informační technologie, zavádění mezinárodních standardů v dopravě, osvojování mezinárodních zvyklostí a norem.

2.11. Východní Timor byl v koloniální portugalské správě a vyhlášení nezávislosti roku 1976 napadla Indonésie. Nezávislost získal až po další krvavé válce a v hlasování roku 1999. Oficiální vyhlášení státu a přijetí ústavy je z 20. května 2002. Podle poznatků ve World Development Report z roku 2011 je pro post-konfliktní země průměrná doba přechodu od zranitelnosti k základní stabilitě 15 až 30 let. Východní Timor je v tomto ohledu lepší výjimkou, byť si prošel etapou násilí let 2006–2007. Volby roku 2012 proběhly klidně.

Země k rozvoji využívá fond, který si vytváří z těžby z ropy: již snížil úmrtnost kojenců. Příjmy z růstu jsou nyní věnovány na zajištění zdravotnictví, vzdělání a pomalé posilování role státu. Země je vedle přetrvávajících vnitřních tenzí vystavena vnějším šokům změn cen komodit na mezinárodních trzích, obecně zhoršení světového finančního zdraví a kolísání kurzu měn. Toto vše negativně ovlivňuje i chod ropného fondu. Rizikům jsou nyní vystaveni především malí zahraniční investoři. Přes sociální nerovnost a chudý venkov je mezi výhodami rozvoje mladá populace: 60 % obyvatelstva je ve věku do 25 let. Východní Timor začal v letech 2015 a 2018 vyvážet suroviny do Jižní Koreje, Singapur a do USA. Výrazně negativní (a nejhorší) obchodní bilanci měl roku 2018 s Čínou, kam vyvážel za 1 milion a dovážel za 89 milionů USD (Riccardi & Riccardi, 2020: 214–215). I s uvedenými obchodními vztahy je Východní Timor velmi málo propojen mezinárodním pohybem osob. Podobně jako v případě Laosu je za relativně nízkým počtem případů nákazy (asi deset tisíc) a úmrtí (22 do září 2021) hlavně izolovanost země.

2.12. Papua Nová Guinea sice není přímou součástí jihovýchodní Asie, patří k ní však fyzickou geografii a politickými vazbami. Přes příslušnost ke Commonwealthu má ve vztahu k ASEANu status čekatele na členství, tj. pozorovatelské země. Přes zásoby nerostných surovin je problémem důvěra zahraničních investorů a zajištění jejich bezpečnosti. Státní instituce trpí nízkou efektivitou a potřebou privatizace. Horší dodržování a vymáhání zákona je dědictvím koloniální nadvlády Austrálie, která má stále nejsilnější vliv (Riccardi & Riccardi, 2020: 204, 207). Na Papui Nové Guinei je problémem i etnická pestrost jako zdroj konfliktů: pouhých 8,25 milionu obyvatel užívá přes 800 jazyků. To představuje komunikační bariéru, podobně jako je fyzickou bariérou špatně rozvinutá infrastruktura. Rizikem jsou nepříznivé přírodní podmínky – zvláště v roce 2015 jihovýchodní Asii zasáhl jev El Niño, kdy bylo citelně postiženo zemědělství (King, 1996: 167). Návrat k udržitelnému růstu brzdí nedobudovaná infrastruktura i slabé prostředí businessu. Na druhou stranu v době pandemie dokázala Papua Nová Guinea přijmout efektivní opatření včetně lockdownu hlavního distriktu, takže celkový počet případů (přes 17 tisíc) a 173 úmrtí zůstaly v přijatelných mezích.

Závěr

Knihu lze využít pro základní seznámení s regionem. Své čtenáře si najde mezi ekonomy a geografy. Investorům je ale nutno doporučit soustředění na historii a koloniální rozvoj v 19. a 20. století. Většina států si i dnes nese silné dědictví z této doby a lze se s ním setkat přímo na místě. Pandemie koronaviru ukázala, že většina zemí jihovýchodní Asie je ekonomicky zranitelná, i když nemá tak velký počet případů nákazy jako některé nejrozvinutější země (Flood, 2020). Předpoklady a možnosti růstu naštěstí nasvědčují tomu, že v budoucím vývoji

pestré jihovýchodní Asie převládnu pozitivní trendy. Ekonomické problémy spojené s uzávěrami v době pandemie nyní působí propad veřejných příjmů ve většině zmíněných zemí. Ze strany vlád a nadnárodních organizací, které plánují po-covidové oživení (Seng, 2021) proto lze předpokládat silnější zájem o finance zahraničních investorů. Kniha sama tedy vyšla v pravý čas. V praxi ale uspějí jen ti diplomaticky aktivnější, a to na základě včasného průzkumu, budování důvěry a osobních kontaktů v jednotlivých zemích.

Použité zdroje:

ALDGROFT, Derek, H. 2016. Education and development. The experience of the Four Little Tigers. In: *Asia Pacific Dynamism 1550–2000*. Eds. A.J.H. Latham & Heita Kawakatsu. London – New York: Routledge, 169–183.

FISCHER, Johan. 2018. The Political Economy of Muslim Markets in Singapore. In: *The Everyday Political Economy of Southeast Asia*. Ed. Juanita Elias and Lena Rethel. Cambridge: Cambridge University Press, 95–115.

FLOOD, C. M., ed. 2020. *Vulnerable: The Law, Policy and Ethics of COVID-19*. Ottawa: University of Ottawa Press.

FORBES, Vivian Louis. 2014. *Indonesia's Delimited Maritime Boundaries*. Berlin – Heidelberg: Springer.

HANSEN, A. et al. (eds). 2020. *The Socialist Market Economy in Asia. Development in China, Vietnam and Laos*. Singapore: Palgrave Macmillan – Springer Nature.

HUU, Cong. 2021 (20. srpna). *HCMC to ban people from going out starting August 23*. VnExpress International. <https://e.vnexpress.net/news/news/hcmc-to-ban-people-from-going-out-starting-august-23-4343577.html>

KING, Victor T. 1996. Environmental change in Malaysian Borneo. Fire, drought and rain. In: *Environmental Change in South-East Asia. People, Politics and Sustainable Development*. Edited by Michael J. G. Parnwell and Raymond L. Bryant. London – New York: Routledge. 165–189.

MINISTRY OF FINANCE AND ECONOMY Brunei Darussalam. 2020. Temburong Bridge operating hours extended. <https://www.mofe.gov.bn/Lists/News/NewDispForm.aspx?ID=131>

MINISTRY OF PLANNING AND INVESTMENT. 2020. *Report on socio-economic situation in the fourth quarter and 2020*, z 27. prosince 2020, <http://www.mpi.gov.vn/Pages/tinbai.aspx?idTin=48535&idcm=293>

MYINT, Tun. 2007. Environmental governance in the SPDC's Myanmar. In: *Myanmar: the state, community and the environment*. Eds. Monique Skidmore and Trevor Wilson. Canberra: The Australian National University, 189–217.

NEM SINGH, Jewellord T., CAMBA, Alvin A. 2018. Neoliberalism, Resource Governance and the Everyday Politics of Protests in the Philippines. In: *The Everyday Political Economy of Southeast Asia*. Ed. Juanita Elias and Lena Rethel. Cambridge: Cambridge University Press, 49–71.

NGUYEN, T. Q. et al. 2021. State-Owned Enterprises in Vietnam: Challenges Hindering the Privatization Proces. In: *The Economy and Business Environment of Vietnam*. Ed.: Roderick Macdonald. Cham: Palgrave Macmillan, 45–73.

RICCARDI, Lorenzo, RICCARDI Giorgio. 2020. *Invest in ASEAN. Countries Analysis and Treatises*. Singapore: Springer Nature.

SCHWARZ, Michal, SRBA, Ondřej. 2016. *Vietnam v éře západních velmocí*. Spisy FF MU: Brno: Masarykova univerzita.

SENG, B. et al. 2021. Supporting Post-COVID-19 Economic Recovery in Southeast Asia. *ADB Briefs*. <http://dx.doi.org/10.22617/BRF210101-2>

SHUKRY, Anisah. 2021. Malaysia's Economy Sees Worst Year Since 1998 Asian Crisis. *Bloomberg*, 11. 2. 2021. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-02-11/malaysia-s-economy-suffers-worst-year-since-1998-asian-crisis>

SPRINGER, Simon. 2015. *Violent neoliberalism. Development, discourse, and dispossession in Cambodia*. New York: Palgrave Maxmillan.

TROCKI, Carl A. 2006. *Singapore. Wealth, power and the culture of control*. London – New York: Routledge.

USHER, Ann Danaiya. 1996. The race for power in Laos. The Nordic connections. : Parnwell, J. G. & Bryant, Raymond L. (eds.). *Environmental Change in South-East Asia. People, politics and sustainable development*. London – New York.